

a tek zbir takvih leksičkih obrada mogu dati leksičku potpunost jezika. Kod nas se u novije vrijeme prave rječnici narječja (kajkavskog, čakavskog), odnosno pojedinih govora ili djela (uglavnom kao prilog monografskim prikazima o njima).

Ako se AR promatra kao povijesni rječnik, a jedino se tako može promatrati, onda je njegov najveći nedostatak upravo u tome što on povijest jezika u svim njegovim mijenama ne rekonstruira u potpunosti. Čitav njegov inventar, a pogotovo vremenske naznake pojedinih pojava treba uzimati s rezervom upravo stoga što se AR zasniva na izboru građe, a ne na njezinoj cjelokupnosti, a ponajmanje na statistici.

U Institutu za jezik već se radi na obradi dopuna AR. One obuhvaćaju porod djela koja su djelomično već upotrijebljena u *Rječniku* naknadnim unošenjem i one novootkrivene spomenike naše prošlosti koji su nezaobilazni izvori tako velikog i značajnog djela, tako široko zasnovanog kao što je Akademijin rječnik. One će upotpuniti sliku naše jezične prošlosti koju nam daje AR.

GRAMATIČKA STRUKTURA GLAGOLA *PRETVORITI (SE)* I *PRETVARATI (SE)*

Ivo Krile

0.0 U ovome ćemo se članku baviti pitanjem da li se glagoli *pretvoriti (se)* i *pretvarati (se)*, ako izuzmemo razliku u glagolskom aspektu, doista u svemu ostalome na isti način ponašaju.

Osnovnu vidljivu razliku između njih pokazujemo iznoseći njihove tvorbene strukture: u *prefiksu* nema nikakve razlike, u jednog glagola je korijen *-tvor-*, u drugog *-tvar-*, osnovni nastavak je u prvog glagola *i*, u drugog *a*, a oblični nastavak je u oba slučaja *-ti*.

U našem jeziku svršeni i nesvršeni glagoli obično imaju različite prefikse ili korijene ili osnove pa se po tome uglavnom odmah i prepoznaju. U našem primjeru postoji razlika u korijenu i osnovnom nastavku.

1.0 Da bismo utvrdili koliko se ta dva glagola podudaraju u sintaktičkoj strukturi, najprije ćemo ilustrirati njihovu *prijelaznost*:

1. a) *Zidari su pretvorili sobu u kuhinju.*
b) *Zidari su pretvarali sobu u kuhinju.*
2. a) *Mačak brzo pretvori miševe u neprijatelje.*
b) *Mačak brzo pretvara miševe u neprijatelje.*

3. a) *Glad pretvori čovjeka u kostur.*
b) *Glad pretvara čovjeka u kostur.*
4. a) *Studen odmah pretvori snijeg u led.*
b) *Studen odmah pretvara snijeg u led.*

Nastojali smo uzeti primjere sa subjektima i objektima koji označuju živo, neživo, konkretno, apstraktno, prirodne pojave itd. Ne ulazeći dokraja u sintaktičke i semantičke mogućnosti koje ta dva glagola imaju u pojavi prijelaznosti radnje, mogli bismo predložiti ovu formulu:

$$S(\text{subjekt}) + \left\langle \begin{array}{c} \text{PRETVORITI} \\ \text{PRETVARATI} \end{array} \right\rangle + O(\text{bjekt}) + \text{Pr}(\text{ijedložni}) O(\text{bjekt})$$

1.1 Prema značenju glagoli s prefiksom *pre-* u Gramatici hrvatskoga ili srpskog jezika (*Brabec-Hraste-Živković*, 1952, 162) svrstani su uglavnom u tri skupine, a nas zanima skupina u kojoj se nalazi glagol *pretvoriti*:

»15. *Učiniti što drukčije, a katkada i bolje, znače glagoli sa:*

pre-: *prebrati, prečistiti, prekovati, prekrojiti, premisliti se, preorati, pretvoriti* (istakao I. K.), *preváriti, prevjeriti*.«

1.2 Kao što vidimo, *pretvoriti* se nalazi u skupini glagola za čije se značenje daje objašnjenje: *učiniti što drukčije*. Nema sumnje, u istu bismo skupinu mogli svrstati i glagol *pretvarati* jer, kako smo prije utvrdili, oni se razlikuju samo po vremenskom aspektu.

Isto tako i pojava *refleksivnosti* može pratiti oba ta glagola. Prema *Brabec-Hraste-Živkovićevoj gramatici* (1952, 91) oni bi bili svrstani u tzv. *prave povratne* glagole. Evo primjera i za njihovu refleksivnost:

5. a) *Grad se pretvorio u zgarište.*
b) *Grad se pretvarao u zgarište.*
6. a) *Mačak se pretvorio u opasna lovca.*
b) *Mačak se pretvarao u opasna lovca.*
7. a) *Glad se pretvorila u moru.*
b) *Glad se pretvarala u moru.*
8. a) *Stabla su se pretvorila u skrovišta ptica.*
b) *Stabla su se pretvarala u skrovišta ptica.*
9. a) *Vlak se pretvorio u centar izletničkog okupljanja.*
b) *Vlak se pretvarao u centar izletničkog okupljanja.*

Nakon tih primjera možemo kao i ranije predložiti odgovarajuću formulu:

$$S + \left\langle \begin{array}{c} \text{PRETVORITI SE} \\ \text{PRETVARATI SE} \end{array} \right\rangle + \text{PrO}$$

2.0 Iz prvoga i drugog navođenja primjera jasno se vidjelo da su oba glagola u svakom pogledu išla usporedo očitujući razliku jedino u odnosu na glagolski aspekt. U svim dosadašnjim primjerima oni su izražavali radnju u *konkretnom*, odnosno *apstraktnom* smislu. Nasuprot tome, obilježje o kojemu ćemo sada govoriti, označivat će *psihološki proces*. Uloga glagola *pretvoriti se* ovdje prestaje, dok glagolu *pretvarati se* jezik daje nove sintaktičko-semantičke mogućnosti, kao i ograničenja, u odnosu prema onome što je dosada izneseno. Uzet ćemo primjere i za svršenu radnju kako bi se mogla bolje uočiti razlika:

10. a) *Glumci se pretvaraju točno prema ulogama.*
b) *Glumci se pretvore točno prema ulogama.*
11. a) *I lisica se zna pretvarati.*
b) *I lisica se zna pretvoriti (?).*
12. a) *Robot se pretvara da sve zna.*
b) *Robot se pretvori da sve zna.*
13. a) *Školske knjige se pretvaraju da su djeci zabavne.*
b) *Školske knjige se pretvore da su djeci zabavne.*
14. a) *Šećer se ne pretvara da je sladak.*
b) *Šećer se ne pretvori da je sladak.*

Kao što vidimo, samo u prve dvije rečenice subjekti su *živo*: u prvoj *ljudsko* stvorenje, u drugoj *životinjsko*. U ostalim primjerima subjekti su, u skladu sa značenjem glagola *pretvarati se*, antropomorfizirani te ostavljaju dojam da *psihološki* doživljavaju svijet. U nekom poetskom tekstu takvi sadržaji mogli bi predstavljati pravu motornu snagu koja oživljuje nepokretne ili bešćutne stvari. S druge strane, primjeri s *pretvoriti se* ne mogu dobiti potvrdu ovjerenosti. Drugim riječima, *psihološki proces* označen ovim glagolom nužno mora biti predstavljen kao *nesvršen*. Prema tome i formula s pozitivnim predznakom odnosi se samo na glagol s nesvršenim aspektom:

S + PRETVARATI SE (+ da...)

2.1 Evo još nekoliko glagola sa *semantičkim* značenjem kao u glagola *pretvoriti (se)* i *pretvarati (se)* te *postsemantičkim* kao u *pretvarati se* (hiniti, simulirati, praviti se). U tim primjerima postsemantička dimenzija kao psihološki proces ostvaruje se uglavnom unutar samo jednog od glagolskih aspekata.

15. a) *Lijepo smo zamislili taj izlet.*
b) *Lijepo smo zamišljali taj izlet.*
16. a) *Zamislila je sebe kao nastavnicu.*
b) *Zamišljala je sebe kao nastavnicu.*

17. a) *Duboko se zamislio kao (što bi) svaki student.*
 b) *Duboko se zamišljao kao (što bi) svaki student.*
18. a) *Nasanjkali smo se na svježem snijegu.*
 b) *Sanjkali smo se na svježem snijegu.*
19. a) *Nasanjkali su te jer si im povjerovao.*
 b) *Sanjkali su te jer si im povjerovao (?).*
 c) *Nasanjkat ćeš se ako ne znaš adresu.*
 d) *Sanjkat ćeš se ako ne znaš adresu (?).*
20. a) *Popio je sve što je našao na stolu.*
 b) *Pio je sve što je našao na stolu.*
21. a) *Oni izmisle svašta, a on sve popije.*
 b) *Oni izmisle svašta, a on sve pije (?).*
22. a) *Pravio je stilski namještaj.* sem. značenje 1a
 b) *Napravio je stilski namještaj.* konkretno
 c) *Napravljaio je stilski namještaj.*
 d) *Ponapravljaio je stilski namještaj.*
23. a) *Pravili su planove za budućnost.* sem. značenje 1b
 b) *Napravili su planove za budućnost.* apstraktno
 c) **Napravljali su planove za budućnost.*
 d) **Ponapravljali su planove za budućnost.*
24. a) *Pravila je krevete za goste.* postsem. znač. 1
 b) *Napravila je krevete za goste.* konkretno
 c) *Napravljala je krevete za goste.*
 d) *Ponapravljala je krevete za goste.*
25. a) *Pravila se važna i pametna.* postsem. značenje 2a
 b) *Napravila se važna i pametna.* apstraktno
 c) **Napravljala se važna i pametna.*
 d) **Ponapravljala se važna i pametna.*
26. a) *Pravio se Englez.* postsem. značenje 2b
 b) *Napravio se Englez.* frazeologizam
 c) **Napravljao se Englez.*
 d) **Ponapravljao se Englez.*
27. a) *Pravi se (da si) pijan!* Pretvaraj se da si pijan!
 b) *Napravi se (da si) pijan!* *Pretvori se da si pijan!
 c) **Napravljaj se (da si) pijan!*
 d) **Ponapravljaj se (da si) pijan!*
28. a) *Što se tu praviš!* Što se tu pretvaraš!
 b) **Što se tu napraviš!* *Što se tu pretvoriš!
 c) **Što se tu napravljáš!*

29. a) <i>Knjižničar je izdao knjige.</i>	sem. značenje 1
b) <i>Knjižničar je izdavao knjige.</i>	konkretno
30. a) <i>Izdao je sve u vlastitoj nakladi.</i>	sem. značenje 2
b) <i>Izdavao je sve u vlastitoj nakladi.</i>	apstraktno
31. a) <i>Izdali su svoj narod.</i>	postsem. znač.
b) <i>Izdavali su svoj narod.</i>	

Glagoli *pretvoriti (se)* i *pretvarati (se)* imaju prilično zamršenu gramatičku strukturu, ali ne u odnosu prema pojavama *prijelaznosti* i *refleksivnosti* te izražavaju radnje u konkretnom i apstraktnom smislu. Do svojevrstne zamršenosti dolazi tek na razini postsemantičkog obilježja – tako smo ga uvjetno nazivali – a tada se ukida i aspekatska razlika, jer više nema nikakve suprotnosti.

3.0 Na kraju možemo zaključiti da još mnogo toga stoji na putu rješavanja takvih pojava u jeziku. Po svemu sudeći, zasada još nije jasno kako se ponašaju glagoli koji označuju *psihološke* procese, nisu jasne njihove aspekatske mogućnosti i ono što stoji u vezi s razinom semantičkog i postsemantičkog značenja, a u toj domeni treba postaviti čvrsta razgraničenja.

Odgovarajući testovi, namijenjeni ispitivanju tako složene jezične materije mogli bi unijeti više svjetla i u odnose sintaktičke i semantičke komponente o čijem se jedinstvu sve više govori na djelu. Danas bi u lingvističkim razmišljanjima trebalo jezičnim podacima sve više tražiti ulogu i mjesto u lingvističkom sustavu.

O ORIJENTALNIM RIJEČIMA U NAŠEM KNJIŽEVNOM JEZIKU

Ahmet Kasumović

Znatan je broj orijentalnih riječi u našem književnom jeziku. Svima njima budućnost nije podjednako naklonjena. Do sada je zapaženo da se jedne izostavljaju i potpuno gube, a druge su odomaćene i njihova frekvencija raste.

Velik je broj onih orijentalnih riječi koje se danas mogu samo još katkada čuti u razgovornom jeziku, npr.

anterija (ar., haljina); *čehra* (pers., lice); *ćeder* (ar., briga); *dalgin* (tur. zamišljen); *džerida* (ar., novina); *doz* (tur., oko); *eskija* (tur., starudija); *gaila* (ar., nevolja); *jangin* (tur., boem); *lendohan* (pers., lijenčina); *sakaluk* (tur., ogrlica); *ugur* (tur., sreća) . . .

Raspad Otomanske imperije 1912-1913. g. značio je i slabljenje utjecaja orijentalnih društvenih oblika života pa i jezika. Mnoge riječi vezane za pravo,